

УДК: 338.431 (477)

V. I. Kucenko,
аспірант, Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ГАЛУЗЕЙ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ

V. I. Kucenko,
a post-graduate student at the Zaporizhzhya National Technical University

DIVERSIFICATION OF AGRICULTURE IN UKRAINE: OPPORTUNITIES AND THREATS

В статті досліджується поняття галузевої диверсифікації сільського господарства та її особливості. Акцентовується увага на перевагах і недоліках галузевої диверсифікації сільського господарства. Розглянуто приклад галузевої диверсифікації сільського господарства у рослинництві. Визначено особливості побудови стратегії галузевої диверсифікації сільського господарства у національній економіці. Доведено, що диверсифікація є необхідною проміжною стадією, яка дозволяє створити новий виробничий потенціал, та «іммунітет», й закласти базу для майбутнього покращення умов розвитку сільського господарства.

The article researched the concept of sectoral diversification of agriculture and its features. Focuses on the advantages and disadvantages of industrial diversification of agriculture. An example of sectoral diversification of agriculture in crop production. The features of building the strategy of sectoral diversification of agriculture in the national economy. It is proved that diversification is a necessary intermediate stage that allows you to create new production capacity, and "immunity", and to lay the foundation for further improvement of conditions for development of agriculture.

Ключові слова: галузь, диверсифікація, концентрація, моноструктурність, рослинництво, сільське господарство, зайнятість, національна економіка.

Keywords: branch, diversification, concentration, monostructural, crop production, agriculture, employment, national economy.

ВСТУП. Сучасні економічні процеси характеризуються нестабільністю та динамічністю. Оскільки посилення впливу глобалізації динамічно змінює, як потреби споживачів, так і можливості виробництва, а з іншого боку, глобальна криза посилила нестабільність розвитку, як в цілому світового господарства, так і національної економіки, зокрема. Галузь сільського господарства є складовою загальної структури економіки, тому вона безпосередньо має реагувати як на зовнішні, так і внутрішні зміни. Економічне становище галузей сільського господарства характеризується низькою продуктивністю праці, низьким рівнем технологій, виробництвом не кінцевої продукції, а, здебільшого сировинної та проміжної продукції. Результатом цього є низький рівень життя населення на селі. Для вирішення цих проблем необхідно обрати правильну стратегію, яка відповідає умовам зовнішнього і внутрішнього середовища. Світовий досвід показує, що найбільш ефективною стратегією є стратегія галузевої диверсифікації. Оскільки вона охоплює усі напрямки галузі сільського господарства і дає змогу діяти так, щоб закріпити свої позиції і забезпечити отримання найкращого результату.

На сучасному етапі розвитку економіки України, виникає об'єктивна необхідність диверсифікації галузей сільського господарства, яка передбачає алокацію ресурсів у нові види сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності на селі й сприяє створенню можливостей для кращого використання людського капіталу, збільшенню прибутків підприємств і домогосподарств, підвищенню рівня життя на селі, а також виступає мультиплікатором нових робочих місць.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ. Стратегія галузевої диверсифікації є об'єктом дослідження для широкого кола вітчизняних і зарубіжних науковців. Проблеми переваг і недоліків галузевої диверсифікації розглядалися в наукових працях таких українських вчених-економістів, як: В. Андрійчук, О. Білоус, О. Гаврилюк, У. Голоवेशко, Т. Зінчук, В. Ковальчук, М. Корінко, Р. Леман, С. Новицький, Е. Пікалов, О. Хомін [1-3], представників наукової думки країн пострадянського простору – П. Великий, С. Голіцинський, О. Кожевіна, С. Міхневич, Я. Мондена, А. Назаренко, А. Петриков, А. Тамов, А. Юданов [4-6], західних науковців – Ж. Вілкін, Ф. Котлер, Т. Лонч, М. Портера, С. Таніч, А. Томпсона, А. Стрикленда та інших [7-9].

Однак ця проблема потребує поглибленого дослідження і вирішення економічних проблем щодо галузевої диверсифікації у сільському господарстві. Тому, об'єктивною потребою подальшого вивчення є теоретичне обґрунтування галузевої диверсифікації сільського господарства для практичної реалізації та забезпечення високих стандартів розвитку національного аграрного сектору.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ. Метою статті є дослідження можливостей та загроз галузевої диверсифікації сільського господарства в Україні задля подолання моноструктурності виробництва та євроінтеграції.

РЕЗУЛЬТАТИ. Сучасна система аграрного виробництва в Україні є результатом пристосування сільськогосподарської галузі до реальних умов функціонування національної економіки в умовах неситимих реформ. У цьому результаті поєдналися, з одного боку, прагнення власників аграрного капіталу до максимізації прибутку від їхнього бізнесу, а з іншого – потреби продовольчого забезпечення населення і виживання села. Несправедливий розподіл доходів від сільськогосподарської діяльності посилює не тільки дискримінацію на селі, а і в українському суспільстві в цілому. Крім того, найгостріша проблемою на селі є технічна і технологічна відсталість, яка породжує уповільнення економічного зростання й технічного прогресу. На сучасному етапі, безумовно, для вирішення цих проблем недостатнім є придбання передової техніки та прогресивних технологій. Нагальною потребою постає пошук нових креативних шляхів збалансованого функціонування економіки сільського господарства, яка мінімізувала б залежність цієї галузі від циклічних коливань ринку та сезонності. Результатом цього стало усвідомлення необхідності галузевої диверсифікації.

Рослинництво як підгалузь сільського господарства має значне різноманіття і включає понад 20 видів продукції (табл. 1). Але, якщо подивитися частку кожної продукції у загальній структурі, то спостерігаємо негативні тенденції. Оскільки значна частка припадає на зернові, зернобобові та олійні культури (біля 44%). Негативні тенденції у структурі рослинництва проявляються в тому, що сировинна продукція переважно експортується. А такі види рослинництва (кормові), які забезпечують розвиток тваринництва складають лише 15%, що не дає можливості для розвитку цієї підгалузі. Овочі і баштанні складають біля 6%. Цей вид рослинництва може задовольняти як внутрішній, так і зовнішній ринки, а також задіяти більше праці, що позитивно відображається на зайнятості населення.

Таблиця 1.
Структура рослинництва за підгалузями

Види продукції	Частка у структурі загального обсягу виробництва, %
Зернові та зернобобові культури / <i>Grain and leguminous crops</i>	37,31%
Цукрові буряки (фабричні) / <i>Sugar beet (factory)</i>	6,38%
Олійні культури / <i>Oil crops</i>	9,60%
Соняшник / <i>Sunflower</i>	6,54%
Льон-довгунець / <i>Flax fibre</i>	0,00%
Соя / <i>Soya</i>	1,64%
Ріпак / <i>Rape</i>	1,39%
Картопля / <i>Potatoes</i>	13,17%
Овочі / <i>Vegetables</i>	5,84%
Продовольчі башганні культури / <i>Food cucurbita-ceae crops</i>	0,47%
Кормові коренеплоди / <i>Feed root crops</i>	4,29%
Кукурудза на силос, сінаж, зелений корм / <i>Maize for silage, green feed</i>	5,03%
Силосні культури (без кукурудзи) / <i>Silage crops (except maize)</i>	0,17%
Однорічні трави на сіно / <i>Annual grasses for hay</i>	0,56%
Однорічні трави на зелений корм / <i>Annual grasses for green feed</i>	0,88%
Багаторічні трави на сіно / <i>Perennial grasses for hay</i>	2,03%
Багаторічні трави на зелений корм / <i>Perennial grasses for green feed</i>	1,93%
Сіножаті на сіно / <i>Hayfields for hay</i>	0,95%
Сіножаті на силос, сінаж, зелений корм / <i>Hayfields for silage, green feed</i>	0,05%
Культурні пасовища на сіно / <i>Cultivated pastures for hay</i>	0,01%
Культурні пасовища на силос, сінаж, зелений корм / <i>Cultivated pastures for silage, green feed</i>	0,06%
Плоди та ягоди / <i>Fruits and berries</i>	1,36%
Виноград / <i>Grapes</i>	0,34%
Хміль / <i>Hop</i>	0,0003%

Складено автором на основі даних: [10]

Для визначення рівня диверсифікованості галузі необхідно визначити коефіцієнт диверсифікації, який дає змогу аналізувати можливості кожного виду продукції щодо виробництва з метою задоволення перш за все внутрішнього попиту, а також вихід на зовнішні ринку за умов наявності значного обсягу виробництва певної продукції.

В економічній науці виділяють багато стратегій диверсифікації, але найбільш розповсюдженими є споріднена та неспоріднена диверсифікація. Кожна з цих стратегій має свої переваги та недоліки. Як зазначає І. Ансофф, недоліки існуючих різновидів стратегій диверсифікації є значними, тому серед можливих стратегій росту стратегію диверсифікації бажано застосовувати лише тоді, коли вичерпані можливості інших стратегій [11, с. 256-267].

Диверсифікація має свої позитивні та негативні сторони. Головна небезпека диверсифікації пов'язана з розпиленням сил, а також проблемами управління диверсифікованими галузями та підприємствами. Стратегія диверсифікації реалізується тоді, коли фірма чи галузь не може розвиватися на даному ринку.

Слід зазначити, що використання стратегії галузевої диверсифікації у сільському господарстві має, як низку переваг, так і недоліків. Базуючись на емпіричних дослідженнях вчених, згрупуємо переваги та недоліки галузевої диверсифікації на прикладі сільського господарства (табл. 2).

Таблиця 2 ілюструє, що до переваг галузевої диверсифікації можна віднести те, що диверсифікація дає змогу галузям найбільш досконало використовувати власні ресурси, а також від її глибини залежить повнота використання природно-ресурсного та господарського потенціалу. Крім того, позитивним є те, що правильний вибір стратегії галузевої диверсифікації дає змогу підвищити конкурентоспроможність продукції галузі, збільшити її збут завдяки задоволенню потреб споживача. Важливим моментом є те, що галузева диверсифікація дозволить випускати кінцеву продукцію, яка може бути реалізована на зовнішніх ринках, що є дуже важливим в умовах своінтеграції. Галузевій диверсифікації, як будь-якому економічному явищу, притаманні недоліки, серед яких економічні втрати галузі за умов невдалого вибору стратегії галузевої диверсифікації, складність управління диверсифікованою галуззю, можливе збільшення економічних ризиків внаслідок об'єднання двох підприємств галузі, які виробляють різні види продукції.

Таблиця 2.
Переваги та недоліки галузевої диверсифікації у сільському господарстві

Переваги	Недоліки
диверсифікація дає змогу галузям найбільш досконало використовувати власні ресурси;	диверсифікація не завжди дає змогу використати переваги спеціалізованого галузевого виробництва;
правильний вибір стратегії галузевої диверсифікації дає змогу підвищити конкурентоспроможність продукції галузі, збільшити її збут завдяки задоволенню потреб споживача;	при невдалому виборі стратегії галузевої диверсифікації – це може привести до економічних втрат галузі;
диверсифікація сприяє ефективному забезпеченню економічної та продовольчої безпеки держави;	можливий ефект втрати мотиву виробництва у галузі;
інтеграція галузей сільського господарства підвищує рівень їх завантаженості;	управляти диверсифікованою галуззю значно складніше, ніж недиверсифікованою;
від глибини галузевої диверсифікації залежить повнота використання природно-ресурсного та господарського потенціалу;	диверсифікацію недоцільно застосувати в галузях з низьким рівнем концепції виробництва;
галузева диверсифікація дозволить випускати кінцеву продукцію, яка може бути реалізована на зовнішніх ринках;	при невдалому розміщенні номенклатури продукції, що її виробляють окремі підприємства галузі може привести до банкрутства цих підприємств, і відповідно занепаду галузі;
при галузевій диверсифікації зменшиться ступінь ризику у сільському господарстві через ліквідацію залежності від єдиного виду продукції.	об'єднання двох підприємств галузі, які виробляють різні види продукції – як засіб розширення перспектив розвитку галузі може привести до збільшення економічних ризиків.

Незважаючи на наявність недоліків, все ж таки галузева диверсифікація є вкрай необхідною для економіки України, загалом, та сільського господарства, зокрема. Оскільки Україна є однією із найбільш уразливих країн щодо внутрішніх та зовнішніх викликів. Тому, саме посилення галузевої диверсифікації може відігравати значну роль у зменшенні вразливості країни щодо внутрішніх та зовнішніх загроз та зміцнення її «економічного імунітету» і повернення на траєкторію динамічного і сталого зростання. Тобто галузева диверсифікація створює для національної економіки можливість сталого зростання через сприятливе бізнес-середовище, наявність кваліфікованих кадрів і вихід на глобальні ринки.

Підсумовуючи вищезазначене, можна виокремити основні переваги галузевої диверсифікації сільського господарства (рис. 1).

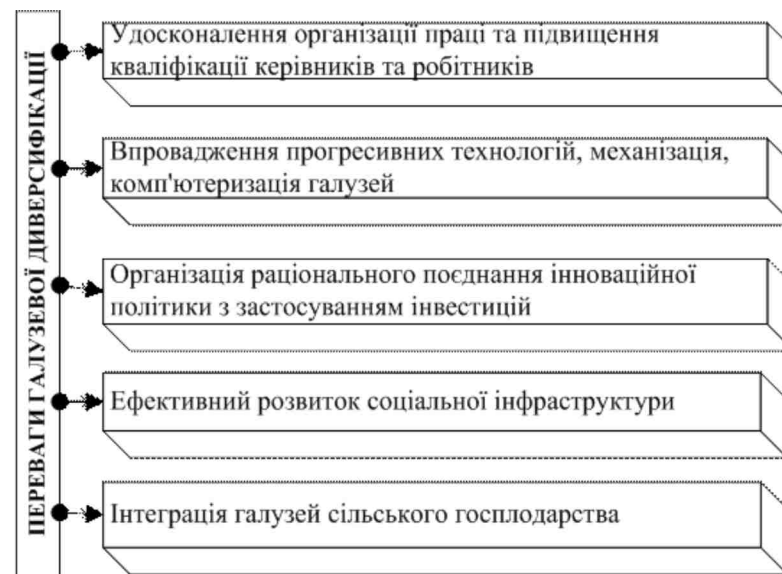

Рис. 1. Переваги галузевої диверсифікації сільського господарства

Таким чином, галузева диверсифікація сільського господарства:

- забезпечує різноманіття в галузі через створення умов для виникнення та розвитку нових організаційних структур розвитку та форм господарювання;
- сприяє раціональному і ефективному використанню природно-ресурсного та людського потенціалів;
- створює можливості для соціального розвитку села через підвищення економічного добробуту населення;
- є потенціалом до збільшення робочих місць і створення пільгових умов для їх розвитку суміжних галузей ;
- підтримка створення та розвитку мікропідприємств з метою підтримки підприємництва та розвитку економічної структури;
- розвиток туристичної діяльності у сільській місцевості;
- вдосконалення податкової та бюджетної систем з метою наповнення місцевих бюджетів сільських територій.

Таким чином, галузева диверсифікація сільського господарства дає змогу досягти мультиплікативного ефекту, який передбачає поєднання як соціального, так і економічного ефекту. Соціальний ефект полягає у розширенні можливостей використання людського потенціалу населення, самовдосконалення та самореалізація. В свою чергу, економічний ефект проявляється у збільшенні доходів, раціональному використанні ресурсів та ефективності у сільському господарстві.

Особливості розвитку національної економіки, визначають нагальну потребу у підвищенні продуктивності праці в галузях сільського господарства та галузевої диверсифікації. Галузева диверсифікація нерідко вимагає наявності нових здібностей та навичок. Тобто потребуються, як нові підходи до управління в галузі так і відповідні кадри, які зможуть в умовах постійних реформ працювати не тільки на результат, а й вдало розпорядитися обмеженими ресурсами та досягати соціального ефекту.

ВИСНОВКИ. Враховуючи те, що вплив кризових явищ на функціонування галузей сільськогосподарського господарства постійно зростає та відбувається збільшення невизначеності зовнішнього середовища. Перед національною економікою постало питання перегляду стратегії функціонування аграрного сектору, для того щоб краще адаптуватися до нових економічних реалій. Така ситуація є сприятливою для прийняття рішення на користь галузевої диверсифікації, оскільки дозволить підтримати діяльність в період економічного спаду та дасть можливість досягти конкурентних переваг. Незважаючи на певні недоліки галузевої диверсифікації, в умовах сьогодення ця стратегія є найбільш дієвою та поширеною.

Галузева диверсифікація виявляється необхідною проміжною стадією, що дозволяє розвивати новий виробничий потенціал та закласти базу для майбутньої спеціалізації України в інших галузях. Крім того, галузева диверсифікація необхідна як засіб покращення умов діяльності сільськогосподарських підприємств. Визначення основних переваг та недоліків здійснення процесу галузевої диверсифікації є важливим для вибору правильної стратегії розвитку. Отже, галузева диверсифікація сільського господарства є вкрай необхідною, оскільки дозволяє отримати економічний ефект-максимізація прибутку, та соціальний ефект - підвищення економічного добробуту та зайнятості населення. У зв'язку з цим виникає необхідність врахування усіх переваг та недоліків галузевої диверсифікації, а також виокремлення основних чинників, які визначають успішну реалізацію стратегії галузевої диверсифікації сільського господарства.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств [Електронний ресурс] / В. Г. Андрійчук. – Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view> (дата звернення 04.04.2014). – Назва з екрану.
2. Білоус Г.І. Розвиток малого підприємництва в Україні / Г. І. Білоус // Економіка України. – 2008. – № 2. – С. 34–36.
3. Корінко М. Д. Диверсифікація як економічний процес / М. Д. Корінко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 4. – С. 48 – 53.
4. Кожевина О.В. Диверсифікація і устойчивое развитие сельской экономики агропромышленных регионов / О.О. Кожевина // Международный журнал экспериментального образования. – 2010. – № 2 – С. 47–49.
5. Михневич С. Многофункциональность сельского хозяйства и ее влияние на процесс мировой торговли / С. Михневич // Вопросы экономики. – 2003. – №1. – С.117–127.
6. Тамов А. Роль агропромышленных комплексов в реализации региональных интересов/ А. Тамов // Экономист. – 2002. – №4. – С. 84–89.
7. Портер М. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов / М. Портер. – М.: Бизнес Букс, 2006. – 454 с.
8. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер; пер. с англ., под. общ. ред. и вступ. ст. Е.М. Пеньковой. – М.: Прогресс, 1990. – 736 с.
9. Томпсон А.А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии: Учебник для вузов / А. А. Томпсон, А.Дж. Стрикленд; пер. с англ.б под ред. А.Г. Зайцева, М. И. Соколовой – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 576с.
10. Рослинництво України 2013. Статистичний збірник / за редакцією Н.С. Власенко. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 180 с.
11. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.

References.

1. Andriychuk, V.G. "Economics of agricultural enterprises" [Online], available at: <http://studentbooks.com.ua/content/view> (Accessed 4 April 2014).
2. Bilous, G.I. (2008) "The development of small business in Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, vol 2, pp. 34–36.
3. Korinko, M. D. (2007) "Diversification as an economic process", *Aktualni problemy ekonomiky*, vol 4, pp. 48–53.
4. Kozhevina, O.V. (2009) "Diversification and sustainable development of the rural economy of agro-industrial regions", *Mezhdunarodnyj zhurnal eksperimentalnogo obrazovaniya*, vol 2, pp. 47–49.
5. Mihnevich, S. (2003) "Multifunctionality of agriculture and its influence on the process of world trade", *Voprosy ekonomiki*, vol 2, pp. 117–127.
6. Tamov, A. (2002) "The role of agro-industrial complexes in the implementation of regional interests", *Ekonomist*, vol 4, pp. 84–89.
7. Porter, M. (2006) *Konkurentnaja strategija: metodika analiza otraslej i konkurentov* [Competitive strategy: techniques for analyzing industries and competitors],

Biznes Buks, Moscow, Russia.

8. Kotler, F. (1990) *Osnoyi marketinga* [Fundamentals of marketing], Prodress, Moscow, Russia.

9. Tomson, A. (1998) *Strategicheskij menedzhment. Iskustvo razrabotki i realizacii strategii* [Strategic management. Art of developing and implementing strategies], Banki i birzhi, JuNITI, Moscow, Russia.

10. The plant in Ukraine 2013. Statistical collection (2014) / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

11. Ansoff, I. (1989) *Strategicheskij menedzhment* [Strategic management], Ekonokika, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"